

The prediction of post-traumatic growth based on resilience and spiritual intelligence in the family of martyrs

Delaram Mohammadi¹, Omid Ebrahimi^{1*}

¹Department of Psychology, Tabriz University, Tabriz, Iran

ARTICLE INFO

Article Type:
Original Article

Article History:

Received: 30 Dec 2023

Accepted: 2 Mar 2024

ePublished: 2 Apr 2024

Keywords:

- Post-Traumatic Growth
- Resilience
- Spirituality
- Trauma

Abstract

Background. For decades, research on long-term adjustment to war trauma has focused exclusively on negative outcomes, and the existence of positive emotions and the experience of post-traumatic growth has been virtually ignored. The purpose of the present study was to predict post-traumatic growth based on resilience and spiritual intelligence in the families of martyrs.

Methods. This research was done by descriptive-correlation method. From the statistical population of the research, which included all people over 20 years of age in the families of martyrs in Tabriz city, 230 people were selected as the research sample using available sampling method. Participants completed resilience, spiritual intelligence and post-traumatic growth questionnaires. The obtained data were analyzed using Pearson's correlation and standard regression statistical methods in spss24

Results. The results showed that there is a positive and significant correlation between resilience and spiritual intelligence with post-traumatic growth ($P < 0.01$). Also, resilience variable can uniquely explain 21% and spiritual intelligence 26% of post-traumatic growth variance.

Conclusion. Based on the findings, it is suggested to pay attention to training resilience and spiritual intelligence to improve the health and growth of people who have experienced trauma.

How to cite this article: Mohammadi D, Ebrahimi O. The Prediction of Post-Traumatic Growth Based on Resilience and Spiritual Intelligence in the Family of Martyrs. *Spirituality Research in Health Sciences*. 2024;2(1):71-79. doi: 10.34172/srhs.2024.006. (Persian)

Extended Abstract

Background

More than 70% of people around the world experience a traumatic event in their lifetime. Despite the negative consequences, traumatic experiences can even lead to positive emotional states and post-traumatic growth. In post-traumatic growth, a person uses his abilities and facilities to reconstruct himself mentally and psychologically in order to return to ideal conditions.

Spirituality, as a vital aspect of human life, is an important factor in resilience and empowerment, and is known as a facilitator of growth after an accident. As there is consensus among researchers, a role for

the inclusion of spirituality and resilience in post-traumatic growth should be considered. Despite extensive studies on the nature of spirituality and post-traumatic growth, limited knowledge and fewer studies have been conducted on the relationship between post-traumatic growth and spiritual intelligence, and post-traumatic growth is controversial in relation to resilience and spirituality.

Methods

This research was of a descriptive-correlation type. The statistical population of the study included all

* Corresponding author; Email: omidebrahimi660@gmail.com

2024 ©The Authors. This is an Open Access article published by Tabriz University of Medical Sciences under the terms of the Creative Commons Attribution CC BY 4.0 License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited

people over twenty years old from the families of the martyrs of Tabriz city. The method of selecting the participants in this research was available through sampling. Based on the consent and desire of the participants in the research, 100 families were selected from among the parents of Shahid schools in Tabriz, and 250 questionnaires of the research variables were distributed among them. After discarding 20 distorted questionnaires, 230 questionnaires were analyzed in spss24.

Results

The results showed that there is a positive and significant correlation between spiritual intelligence and post-traumatic growth ($P < 0.001$; $r = 0.58$), and between resilience and growth after the accident ($p < 0.01$, $r = 0.45$), there is a difference in the family of witnesses and martyrs. That is, high levels of resilience and spiritual intelligence are related to high levels of post-traumatic growth.

The results of standard regression analysis showed that spiritual intelligence has the largest single contribution ($\text{Beta} = 0.27$, $P < 0.001$) in explaining post-traumatic growth, And the resilience variable ($\text{Beta} = 0.19$, $P < 0.01$) is in the next order. Also, according to the semi-separate correlation calculated for each variable, it can be explained that the spiritual intelligence variable can explain 35% and the resilience variable 17.6% of the post-traumatic growth variance.

Conclusion

The findings of the present research regarding the role of spiritual intelligence and resilience in predicting growth after the accident showed that both variables have a significant contribution in explaining the growth after the accident. The spiritual system of people is one of the important resources for dealing with critical situations in life, which, following health crises and other difficult events, plays an important role in searching for meaning and improving the quality of human life. This system may provide a framework for maintaining aspects of the self and the world after trauma and enable people to accept the necessary changes after trauma and search for positive and transcendent meaning for events.

Resilience is also a coping strategy that helps trauma survivors recover from the after effects of stressful factors. So that resilience is associated with less post-traumatic growth symptoms. It seems that those who feel that they have high resilience, have sufficient preparation in a crisis situation and are less at risk of developing mental health symptoms. Therefore, it is suggested to pay attention to resilience training and spiritual intelligence for people who have experienced trauma.

پیش‌بینی رشد پس از سانحه بر اساس تاب‌آوری و هوش معنوی در خانواده‌ی شهدا

دلارام محمدی^۱، امید ابراهیمی^{۱*}

^۱ دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

چکیده

زمینه. برای دهه‌ها، تحقیقات در مورد سازگاری طولانی‌مدت با آسیب‌های جنگ، صرفاً بر پیامدهای منفی تمرکز کرده و وجود احساسات مثبت و تجربه رشد پس از سانحه در این زمینه عملاً نادیده گرفته شده است. هدف پژوهش حاضر پیش‌بینی رشد پس از سانحه بر اساس تاب‌آوری و هوش معنوی در خانواده‌ی شهدا بود. **روش کار.** این پژوهش به روش توصیفی-همبستگی انجام شده است. از جامعه آماری پژوهش که شامل کلیه افراد بالای بیست سال خانواده شهدای شهر تبریز بود، با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس تعداد ۲۳۰ نفر بعنوان نمونه پژوهش انتخاب شد. شرکت کنندگان، پرسشنامه‌های تاب‌آوری، هوش معنوی و رشد پس از سانحه را تکمیل کردند. داده‌های به دست آمده با استفاده از روش‌های آماری همبستگی پیرسون و رگرسیون استاندارد در SPSS نسخه ۲۴ تجزیه و تحلیل شد. **یافته‌ها.** نتایج نشان داد، بین تاب‌آوری و هوش معنوی با رشد پس از سانحه همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد ($P < 0/01$). همچنین متغیر تاب‌آوری می‌تواند ۲۱ درصد و هوش معنوی ۲۶ درصد از واریانس رشد پس از سانحه را به طور منحصر بفردی تبیین کند. **نتیجه‌گیری.** بر اساس یافته‌ها، توجه به آموزش تاب‌آوری و هوش معنوی برای افرادی که تروما را تجربه کرده‌اند، پیشنهاد می‌شود.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

سابقه مقاله:

دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۹

پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۲

انتشار برخط: ۱۴۰۳/۱/۱۴

کلیدواژه‌ها:

- رشد پس از سانحه
- تاب‌آوری
- معنویت
- تروما

مقدمه

بیش از ۷۰ درصد مردم در سراسر جهان، یک رویداد آسیب‌زا را در طول زندگی خود تجربه می‌کنند.^۱ اختلال استرس پس از سانحه، مشکلی است که بیشترین ارتباط را با قرار گرفتن در معرض رویدادهای آسیب‌زا دارد.^۲ اختلال استرس پس از سانحه با سطوح بیشتری از قرار گرفتن در معرض آسیب قبلی، روان رنجوری، نشخوار فکری، عدم درگیری رفتاری، تنظیم هیجانی، انعطاف‌ناپذیر، کاهش سلامت روان، اختلال عملکردی، خودکشی و مشکلات سلامت جسمانی همراه است.^{۳، ۴} به‌ویژه تجربه جنگ به عنوان یک رویداد استرس‌زا نتایج منفی متعددی را برای قربانیان به همراه دارد و آثار روانی بسیاری بر خانواده و فرزندان آنان بر جای می‌گذارد و آنها را در برابر اختلالات روانی مانند اختلالات اضطرابی، افسردگی و اختلال استرس پس از سانحه آسیب‌پذیرتر می‌کند.^{۵، ۶}

در حالی‌که پیامدهای منفی تروما بیشترین توجه را به خود جلب کرده است، ادبیات پژوهشی نشان داده است که تجربیات

آسیب‌زا علیرغم پیامدهای منفی حتی می‌توانند منجر به حالات عاطفی مثبت و رشد پس از سانحه شوند.^۷ بر اساس پژوهش‌های Tedeschi & Calhoun، پدیده رسیدن به سطح بالاتر از عملکرد روانی پس از اتفاق ناگوار، به رشد پس از سانحه معروف است که در جریان آن فرد به کمک توانایی‌ها و امکانات خود اقدام به بازسازی ذهنی و روانی خود در راستای بازگشت به شرایط ایده‌آل می‌نماید.^۸ تحقیقات نشان داده است، بازماندگان تروما مبتلا به اختلال استرس پس از سانحه نسبت به افراد بدون اختلال استرس پس از سانحه، رشد پس از سانحه بیشتری نشان می‌دهند.^۹ همچنین توسعه رشد پس از سانحه، به دنبال ناملایمات، توسط فرایندهای بی‌شماری مانند تجربه مجدد، تمرکز بر مزایای مثبت درک شده از آسیب‌های زندگی،^{۱۰} تنظیم اولویت‌های زندگی، و اتخاذ یک سبک زندگی سالم پشتیبانی می‌شود.^{۱۱} با وجود این، مطالعات دیگر همبستگی منفی بین علائم اختلال استرس پس از سانحه و رشد پس از سانحه را گزارش کرده‌اند.^{۱۲}

* نویسنده مسؤول: ایمیل: omidebrahimi660@gmail.com

حق تالیف برای مولفان محفوظ است. این مقاله با دسترسی آزاد توسط دانشگاه علوم پزشکی تبریز تحت مجوز کپی‌رایت کامنز 4.0 (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0) CC BY 4.0 منتشر شده که طبق مفاد آن هرگونه استفاده تنها در صورتی مجاز است که به اثر اصلی به نحو مقتضی استناد و ارجاع داده شده باشد.

پایین‌تر معنویت مرتبط با سطوح بالاتر پیریشانی است،^{۲۵} و در حین مواجهه با ناملایمات، استرس و تروما؛ با بازسازی ارزش‌ها، باورها، خودپنداره و هویت، نقش‌ها، روابط، فلسفه زندگی و جهان‌بینی مرتبط است.^{۲۶}

علیرغم مطالعات گسترده در خصوص ماهیت معنویت و رشد پس از سانحه، دانش محدود و مطالعات کمتری در ارتباط بین رشد پس از سانحه و هوش معنوی انجام گرفته است و رشد پس از سانحه در ارتباط با تاب‌آوری و معنویت مورد مناقشه است.^{۲۷} از طرفی با توجه به اینکه کشور ایران یکی از قربانیان جنگ است که تأثیر فرعی و ثانویه آن بر زندگی خانواده شهدا باقی مانده و اغلب افراد بازمانده از جنگ، از اختلالات روانی متعدد همچون اختلال استرس پس از سانحه رنج می‌برند، که کمتر مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته است.^{۲۸} بنابراین شناسایی و بررسی عوامل موثر بر سازگاری و رشد پس از حادثه در بین خانواده شهدا بسیار حائز اهمیت است. از این رو هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه بین تاب‌آوری و هوش معنوی با رشد پس از سانحه است.

روش کار

این پژوهش از نوع توصیفی - همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه افراد بالای بیست سال خانواده شهدا شهر تبریز بود. نحوه انتخاب مشارکت کنندگان در این پژوهش به روش نمونه‌گیری در دسترس بود. به این صورت که از میان اولیای مدارس شاهد شهر تبریز، بر اساس رضایت و تمایل شرکت کنندگان در پژوهش، تعداد ۱۰۰ خانواده انتخاب و بین آنها ۲۵۰ پرسشنامه‌ی متغیرهای پژوهش توزیع شد. بعد از کنار گذاشتن ۲۰ پرسشنامه مخدوش، تعداد ۲۳۰ پرسشنامه در SPSS نسخه ۲۴ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

ابزارهای پژوهش

پرسشنامه رشد پس از سانحه: این پرسشنامه توسط Tedeschi & Calhoun برای ارزیابی پیامدهای مثبت تجربه شده توسط افرادی که ترومایی را تجربه کرده‌اند، ساخته شده است. پرسش‌نامه ۲۱ سؤالی و دارای پنج مولفه بوده که به شیوه طیف لیکرت ۶ گزینه‌ای از ۰ (اصلاً)، تا ۵ (خیلی زیاد) نمره‌گذاری می‌شود. نمره نهایی این مقیاس از جمع نمرات حاصل شده، نمرات بالاتر نشان دهنده رشد پس از سانحه بالاتر در افراد می‌باشد. در مطالعه سازندگان پرسشنامه، ضریب آلفای کلی پرسشنامه ۰/۹۰ به دست آمده و دامنه آلفای کرونباخ برای هر یک از خرده مقیاس‌ها بین ۰/۷۷ - ۰/۸۵ برآورده شده است.^{۲۹} در ایران نیز ساختار عاملی این پرسشنامه بر روی دانشجویان ایرانی بررسی شده است. ضریب

تحقیقات دقیق‌تر نشان داده است، رابطه بین شدت علائم اختلال استرس پس از سانحه و رشد پس از سانحه یک رابطه U معکوس است.^{۱۳، ۱۴} پس احتمال دارد یک سطح متوسط بهینه وجود داشته باشد که استرس پس از سانحه، رشد پس از سانحه را تقویت می‌کند. به این ترتیب، رابطه بین علائم استرس پس از سانحه و رشد پس از سانحه نامشخص است و تحقیقات بیشتری برای پاسخگویی به این تناقضات و کاستی‌ها لازم است.^{۱۵}

به نظر می‌رسد تاب‌آوری یکی از متغیرهای روان‌شناختی است که با رشد پس از سانحه مرتبط است.^{۱۶} محققان تاب‌آوری را فرایند، توانایی یا پیامد سازگاری موفقیت آمیز با شرایط محیطی تهدیدکننده تعریف کرده‌اند که نقش مهمی در مقابله با استرس‌ها و تهدیدات جانی و اثرات نامطلوب آن ایفا می‌کند.^{۱۷} به طوری که افرادی که تاب‌آوری بالایی دارند به احتمال بیشتری به معنایی مثبت در حین تجربه شرایط تنش‌زا دست پیدا می‌کنند و به‌طور مؤثرتری با چالش‌های زندگی‌شان مواجه شده و خود را با استرس‌های زندگی‌شان انطباق می‌دهند و حتی در آینده تبدیل به افراد سالم و موفق‌تری می‌شوند.^{۱۸} اگرچه تاب‌آوری را می‌توان یک عامل تقویت‌کننده رشد پس از سانحه در نظر گرفت، اما همچنین ممکن است مقاومت در برابر احساسات منفی را تقویت کند و به جای رشد، «بازگشت» به سطوح اولیه عملکرد پس از ضربه را افزایش دهد. پس رابطه بین رشد پس از سانحه و تاب‌آوری مبهم است.^{۱۹}

معنویت به عنوان یک بعد حیاتی از زندگی انسان، عاملی مهمی در تاب‌آوری و توانمندی است و به عنوان تسهیل‌کننده رشد پس از سانحه شناخته می‌شود.^{۲۰} به طوری که بین محققان توافق وجود دارد، نقشی برای گنجاندن معنویت در رشد پس از سانحه در نظر گرفته شود. زیرا برای توسعه بهزیستی، توجه به معنویت برای افراد، خانواده‌ها و جوامع ضروری است.^{۲۱، ۲۲} هوش معنوی یکی از ابعاد معنویت است که اغلب به عنوان سطح بالایی از هوش در نظر گرفته می‌شود، به پرسش‌های عمیق وجودی می‌پردازد و معنای زندگی، هدف فرد، و به هم پیوستگی همه موجودات زنده را بررسی می‌کند و بر درک، ادغام و کاربرد جنبه‌های معنوی و وجودی در زندگی روزمره تأکید دارد.^{۲۳} استدلال می‌شود از آنجایی که رشد پس از سانحه فرایندی برای ایجاد معنا در پی وقایع آسیب‌زای زندگی است. افرادی که معنویت را در زندگی خود مهم می‌دانند، می‌توانند چارچوب مناسبی برای ساخت معنا در زندگی داشته باشند.^{۲۴} مشخص شده است که معنویت یک تعدیل‌کننده پیریشانی است، به طوری که سطوح بالاتر معنویت مرتبط با سطوح پایین‌تر پیریشانی، و سطوح

برای بررسی رابطه‌ی بین تاب‌آوری، هوش معنوی و رشد پس از سانحه، ماتریس همبستگی بین متغیرها در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول ۲. ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	۱	۲	۳
۱- رشد پس از سانحه	۵۳/۸۹	۴/۶۸	۱		
۲- هوش معنوی	۹۱/۲۷	۶/۳۹	۰/۵۸**	۱	
۳- تاب‌آوری	۷۸/۶۳	۷/۶۶	۰/۴۵*	۰/۳۲*	۱

مندرجات جدول ۲ نشان می‌دهد که همبستگی مثبت و معناداری بین هوش معنوی و رشد پس از سانحه ($r=0/58$; $P<0/001$)، و بین تاب‌آوری و رشد پس از سانحه ($r=0/45$, $p<0/01$)، در خانواده شاهد و اینترگران وجود دارد. یعنی سطوح بالای تاب‌آوری و هوش-معنوی با سطوح بالای رشد پس از سانحه مرتبط است.

در ادامه برای تعیین سهم منحصر بفرد هر یک از متغیرهای پیش بین، در تبیین رشد پس از سانحه از رگرسیون استاندارد استفاده شد. ابتدا پیش‌فرض‌های این روش مورد بررسی قرار گرفت. نتایج بررسی پیش فرض نرمال بودن توزیع متغیرها با استفاده از آزمون کالموگروف-اسمیرنوف بررسی شد، که مقادیر z محاسبه شده برای تمام متغیرها در سطح $P<0/01$ معنی‌دار نبود و فرض نرمال بودن تایید شد، پیش‌فرض همگنی واریانس طبق آزمون لون بررسی شد و نتایج نشان داد مقادیر f محاسبه شده برای متغیرها در سطح $P<0/01$ معنی‌دار نیست. پس واریانس متغیرهای پژوهش در گروه مورد مطالعه همگن است.

جدول ۳. مدل رگرسیون چندمتغیره در پیش‌بینی رشد پس از سانحه

متغیر	R	R ²	Sig	SE	بتای استاندارد	بتای غیراستاندارد
هوش معنوی	۰/۵۹۳	۰/۳۵۱	۰/۰۰۱	۲/۲۶	۰/۲۷	۰/۴۹
تاب‌آوری	۰/۴۲	۰/۱۷۶	۰/۰۱	۱/۷۳	۰/۱۹	۰/۳۱
مدل کلی	۰/۶۴۷	۰/۴۱۸	۰/۰۰۱			

نتایج تحلیل رگرسیون استاندارد در جدول شماره ۳ نشان می‌دهد، هوش معنوی بیشترین سهم یگانه ($Beta=0/27$)، $P<0/001$ ، را در تبیین رشد پس از سانحه دارد و متغیر تاب-آوری ($Beta=0/19$), $P<0/01$ ، در مرتبه بعدی است. همچنین با توجه به همبستگی نیمه تفکیکی محاسبه شده برای هر متغیر، می‌توان

پایایی پرسشنامه با فاصله زمانی یک هفته، ۰/۹۴ و آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۹۲ گزارش شده است.^{۳۰} در این مطالعه پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۵ به دست آمد.

مقیاس هوش معنوی: پرسشنامه هوش معنوی توسط عبدالله-زاده و همکاران در سال ۱۳۸۸ تهیه شده و دارای ۲۹ ماده است که به روش لیکرت (کاملاً موافقم=۱ تا کاملاً مخالفم=۵) نمره گذاری می‌شود. پایایی این آزمون برابر با ۰/۸۹ به دست آمده و روایی آن علاوه بر روایی محتوایی و صوری که سوال‌ها با نظر متخصصان تایید شده در تحلیل عاملی نیز همبستگی کلی سوال-ها بالای ۰/۳۰ گزارش شده است. این پرسشنامه دارای دو عامل است: عامل اول، درک و ارتباط با سرچشمه هستی و عامل دوم: زندگی معنوی با هسته درونی هستند. عامل اول، دارای ۱۲ سوال و عامل دوم دارای ۱۷ سوال می‌باشند^{۳۱} پایایی این پرسشنامه در پژوهش حاضر ۰/۸۱ به دست آمد.

پرسشنامه تاب‌آوری: این پرسشنامه را Connor & Davidson در سال ۲۰۰۳ تهیه کردند. دارای ۲۵ گویه، که در یک مقیاس لیکرتی بین صفر (کاملاً نادرست) تا پنج (همیشه درست) نمره‌گذاری می‌شود. برای به دست آوردن نمره کلی پرسشنامه، مجموع امتیازات همه سؤالات با هم جمع می‌شود. هر چه امتیاز بالاتر باشد، بیان‌گر میزان تاب‌آوری بیشتر فرد پاسخ دهنده است و برعکس. سازندگان ضریب آلفای کرونباخ مقیاس تاب‌آوری را ۰/۸۹ گزارش کردند. همچنین ضریب پایایی به دست آمده از روش بازآزمایی در فاصله زمانی ۴ هفته ای ۰/۸۷ به دست آمد.^{۳۲} در این مطالعه پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۳ محاسبه شد.

یافته‌ها

جهت تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. آزمودنی‌ها شامل ۲۳۰ نفر (۱۱۷ زن و ۱۱۳ مرد) بودند. برای توصیف بهتر شرکت کنندگان، مشخصات دموگرافیک آنها در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. مشخصات جمعیت‌شناختی نمونه پژوهش

متغیرها	فراوانی	درصد
سطح	۲۸	۱۲/۱۷
تحصیلات	۱۳۶	۵۹/۱۳
دیپلم و پایین‌تر	۶۶	۲۸/۷
کارشناسی ارشد و بالاتر	۷۳	۳۱/۷۴
وضعیت	۱۳۹	۶۰/۴۳
مجرد	۱۸	۷/۸۳
متاهل		
نامشخص		
میانگین سنی (انحراف معیار)	۳۲/۹ (۶/۷)	

چنین توضیح داد که متغیر هوش معنوی می‌تواند ۳۵ درصد و متغیر تاب‌آوری ۱۷/۶ درصد از واریانس رشد پس از سانحه را تبیین کند.

بحث

یافته‌های پژوهش حاضر در خصوص نقش هوش معنوی و تاب‌آوری در پیش‌بینی رشد پس از سانحه نشان داد. هر دو متغیر سهم معناداری در تبیین رشد پس از سانحه دارند. این یافته‌ها با نتایج تحقیقات عینی و همکاران،^{۲۰} جواهری و همکاران،^{۲۴} Eames و O'Connor،^{۲۵} Manning و همکاران،^{۲۶} که نشان دادند، زندگی معنوی می‌تواند رشد پس از سانحه را تسهیل کند، همسویی دارد. همچنین با پژوهش احمدی و محرابی،^{۳۳} کیانی و همکاران،^{۳۴} Aafjes-van Doorn و همکاران،^{۳۵} Shi و همکاران^{۳۶} که نشان دادند سطوح بالای تاب‌آوری با سطوح بالای رشد پس از سانحه مرتبط است هماهنگی دارد. از سوی دیگر با پژوهش Levine و همکاران،^{۳۷} که گزارش دادند، سطوح بالای تاب‌آوری با کمترین نمرات رشد پس از سانحه مرتبط است، ناهماهنگی دارد.

در تبیین تاثیر معنویت بر رشد پس از سانحه می‌توان گفت. سیستم معنوی افراد یکی از منابع مهم برای مقابله با شرایط بحرانی در زندگی است که به دنبال بحران‌های سلامتی و دیگر رویدادهای سخت، نقش مهمی در جستجوی معنا و بهبود کیفیت زندگی انسان دارد. این سیستم ممکن است چارچوبی برای حفظ جنبه‌هایی از خود و جهان بعد از تروما فراهم کند و افراد را قادر سازد تا پس از تروما تغییرات لازم را بپذیرند و برای حوادث معنای مثبت و متعالی جستجو کنند. افراد معنوی احساس می‌کنند که با نگاه متعالی و واگذاری کنترل امور به خدا، کنترل زندگی خود را دوباره به دست می‌آورند، و تروما و حوادث (خصوصاً در موضوع جنگ و شهادت) کاتالیزوری برای رشد شخصی و معنوی بوده است، و رشد شخصی و معنوی آنها منجر به شفای عاطفی می‌شود. توسعه چنین نگرشی منجر به بهبود رشد پس از سانحه می‌شود.^{۲۷} شواهد طولی حاکی از آن است که مقابله معنوی و نگرش مذهبی، یکی از عوامل کلیدی در رشد پس از سانحه است که با بهبود پردازش شناختی (مثلاً ایجاد معنی پس از فاجعه) و باورهای کنترل ثانویه (مثلاً تغییر افکار خود برای تطبیق با واقعیت پس از فاجعه)، و همچنین کسب فضیلت‌ها (مثلاً اتصال به مقام برتر) رشد پس از سانحه را پیش‌بینی می‌کند.^{۳۸} روی این اساس معنویت به نیروی الهام بخش و انگیزشی اشاره دارد که افراد را تشویق می‌کند که دائماً به دنبال معنا و هدف در زندگی خود باشند و ارزش واقعی زندگی، درک تنوع خلقت، طبیعت و

نظامهای اعتقادی شخصی آن را درک کنند. این موضوع به یافتن هدف نهایی در زندگی و زندگی بر اساس آن کمک می‌کند و منجر به کشف توانمندیها و ارزشهای بالاتر شده و رشد پس از سانحه را تقویت می‌کند.^{۳۹}

به علاوه در تبیین نقش تاب‌آوری بر رشد پس از سانحه از نظر روانشناسان رشد می‌توان گفت. تاب‌آوری یک راهبرد مقابله‌ای است که به بازماندگان تروما کمک می‌کند تا از اثرات بعدی عوامل استرس‌زا بهبود یابند. به طوری که تاب‌آوری با علائم رشد پس از سانحه کمتری همراه است.^{۳۲} افرادی که تاب‌آوری بالایی دارند؛ با احتمال بیشتری به معنای مثبت در جریان تجربه تنش‌زا دست پیدا می‌کنند و آنها به طور مؤثری با چالش‌های زندگی مواجه شده، از اثرات منفی حادثه آسیب‌زا کاسته و خود را با استرس‌های زندگی انطباق می‌دهند.^{۴۰} بسیاری از مطالعات گزارش می‌دهند که تاب‌آوری ممکن است با احساس شایستگی مرتبط باشد. به طور خاص، به نظر می‌رسد کسانی که احساس می‌کنند تاب‌آوری بالایی دارند، از آمادگی کافی در وضعیت بحرانی برخوردار هستند و کمتر در معرض خطر ابتلا به علائم سلامت روان هستند.^{۴۱} آمادگی کافی در شرایط چالش‌برانگیز ممکن است فرصت‌هایی را برای افراد فراهم کند تا با مقادیر تدریجی ناملایمات مقابله کنند که می‌تواند به تقویت تاب‌آوری برای موقعیت‌های سخت آینده کمک کند، توانایی تنظیم مثبت سلامت جسمی و روانی را در مواجهه با چالش‌ها ارتقا دهد و منابع مثبت بیشتری برای تقویت رشد پس از سانحه به ارمغان آورد.^{۴۱} Ogińska-Bulik & Kobylarczyk تأکید داشته‌اند سطوح بالاتر تاب‌آوری ظرفیت افراد را برای خودکنترلی و سازگاری در شرایط تروماتیک افزایش داده و باعث انعطاف‌پذیری، تغییرشناختی-هیجانی و تجربه هیجانات مثبت‌تر شده و نهایتاً سازگاری روانشناختی را به دنبال دارد؛ در نتیجه زمینه را برای رشد پس از سانحه فراهم می‌کند.^{۴۲}

نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های این پژوهش، می‌توان گفت هوش معنوی و تاب‌آوری، نقش تعیین‌کننده‌ای در پیش‌بینی رشد پس از سانحه دارند. پس با توجه به یافته‌های پژوهش، تاب‌آوری و هوش معنوی قادر است به‌عنوان تعدیل‌کننده‌ی رنجش‌ها و آسیب‌ها عمل کنند و تغییر مثبتی در سیستم شناختی فرد به‌وجود آورد که بر اثر آن رویدادهای فشارزای زندگی به صورت تجربه یادگیری، فرصت برای رشد و تعالی تجربه شود و در اثر چنین تلقی، سلامتی و رشد پس از سانحه افزایش می‌یابد. با وجود چنین نتایج مثبتی، این پژوهش با محدودیت‌هایی همراه بود. اولاً این مطالعه یک

ملاحظات اخلاقی

این پژوهش با رعایت اصول اخلاقی شامل؛ رضایت شرکت کنندگان، محرمانه بودن اطلاعات، حسن رفتار و عدم تحریف داده‌ها انجام شده است.

سپاسگزاری

از تمامی افراد شرکت کننده در پژوهش و مسئولین مدارس شاهد، که در انجام پژوهش مساعدت نمودند، تشکر و قدردانی می‌شود.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ تضاد منافی را گزارش ننمودند.

References

1. Benjet C, Bromet E, Karam EG, Kessler RC, McLaughlin KA, Ruscio AM, Shahly V, Stein DJ, Petukhova M, Hill E, Alonso J. The epidemiology of traumatic event exposure worldwide: results from the World Mental Health Survey Consortium. *Psychological medicine*. 2016; 46(2):327-43. <https://doi.org/10.1017/S0033291715001981>
2. Lee D, Yu ES, Kim NH. Resilience as a mediator in the relationship between posttraumatic stress and posttraumatic growth among adult accident or crime victims: the moderated mediating effect of childhood trauma. *European journal of psychotraumatology*. 2020; 11(1):1704563. <https://doi.org/10.1080/20008198.2019.1704563>
3. Miller O, Shakespeare-Finch J, Bruenig D, Mehta D. DNA methylation of NR3C1 and FKBP5 is associated with posttraumatic stress disorder, posttraumatic growth, and resilience. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*. 2020; 12(7):750. <https://eprints.qut.edu.au/200105/1/58841362.pdf>
4. Wild J, Smith KV, Thompson E, Béar F, Lommen MJ, Ehlers A. A prospective study of pre-trauma risk factors for post-traumatic stress disorder and depression. *Psychological medicine*. 2016; 46(12):2571-82. <https://doi.org/10.1017/S0033291716000532>
5. Şimşir Z, Dilmaç B, Özteke Kozan Hİ. Posttraumatic growth experiences of Syrian refugees after war. *Journal of Humanistic Psychology*. 2021; 61(1):55-72. <https://doi.org/10.1177/0022167818801090>

طرح تحقیق مقطعی بود. بنابراین امکان تعیین رابطه علیت در بین متغیرها امکان پذیر نبود. ثانیاً نمونه پژوهش به دلیل در دسترس بودن، شباهت و همسانی کافی با سایر افراد جامعه را نداشت و این قابلیت تعمیم نتایج را محدود می‌کند. با توجه به یافته‌های این تحقیق، پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های دیگری در سایر مناطق کشور و بر روی سایر تروماها انجام گیرد تا قابلیت تعمیم‌پذیری پژوهش بر روی سایرین بررسی شود. همچنین لازم است از تحقیقات آزمایشی و طولی به منظور بررسی اثرات مثبت تاب‌آوری و هوش معنوی بر رشد پس از سانحه انجام شود. نهایتاً به لحاظ اهمیت کاربردی، توصیه می‌شود باورهای معنوی افراد مورد توجه قرار گیرد و آموزش‌های لازم مبتنی بر معنویت و تاب‌آوری برای آسیب‌دیدگان ارائه شود تا با انعطاف‌پذیری بیشتری بتوانند باورهای معنوی خود را در زمینه تروما کشف کنند.

6. Henkelmann JR, de Best S, Deckers C, Jensen K, Shahab M, Elzinga B, Molendijk M. Anxiety, depression and post-traumatic stress disorder in refugees resettling in high-income countries: systematic review and meta-analysis. *BJPsych open*. 2020; 6(4): e68. <https://doi.org/10.1192/bjo.2020.54>
7. Finstad GL, Giorgi G, Lulli LG, Pandolfi C, Foti G, León-Perez JM, Cantero-Sánchez FJ, Mucci N. Resilience, coping strategies and posttraumatic growth in the workplace following COVID-19: A narrative review on the positive aspects of trauma. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021; 18(18):9453. <https://doi.org/10.3390/ijerph18189453>
8. Calhoun LG, Tedeschi RG. Posttraumatic growth in clinical practice. Routledge; 2012, 12. <https://doi.org/10.4324/9780203629048>
9. Schubert CF, Schmidt U, Rosner R. Posttraumatic growth in populations with posttraumatic stress disorder—A systematic review on growth-related psychological constructs and biological variables. *Clinical psychology & psychotherapy*. 2016; 23(6):469-86. <https://doi.org/10.1002/cpp.1985>
10. Jin Y, Xu J, Liu D. The relationship between post traumatic stress disorder and post traumatic growth: gender differences in PTG and PTSD subgroups. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*. 2014; 49:1903-10. <https://doi.org/10.1007/s00127-014-0865-5>
11. Mehrabi E, Hajian S, Simbar M, Houshyari M, Zayeri F. Post-traumatic growth: a qualitative analysis of

- experiences regarding positive psychological changes among Iranian women with breast cancer. *Electronic physician*. 2015; 7(5):1239. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4590559/>
12. Ai AL, Cascio T, Santangelo LK, Evans-Campbell T. Hope, meaning, and growth following the September 11, 2001, terrorist attacks. *Journal of interpersonal violence*. 2005; 20(5):523-48. <https://doi.org/10.1177/0886260504272896>
 13. Shakespeare-Finch J, Lurie-Beck J. A meta-analytic clarification of the relationship between posttraumatic growth and symptoms of posttraumatic distress disorder. *Journal of anxiety disorders*. 2014; 28(2):223-9. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2013.10.005>
 14. Tsai J, El-Gabalawy R, Sledge WH, Southwick SM, Pietrzak RH. Post-traumatic growth among veterans in the USA: Results from the National Health and Resilience in Veterans Study. *Psychological medicine*. 2015; 45(1):165-79. <https://doi.org/10.1017/S0033291714001202>
 15. Marziliano A, Tuman M, Moyer A. The relationship between post-traumatic stress and post-traumatic growth in cancer patients and survivors: A systematic review and meta-analysis. *Psycho-Oncology*. 2020; 29(4): 604-16. <https://doi.org/10.1002/pon.5314>
 16. Brooks S, Amlot R, Rubin GJ, Greenberg N. Psychological resilience and post-traumatic growth in disaster-exposed organisations: overview of the literature. *BMJ Mil Health*. 2020; 166(1):52-6. <https://doi.org/10.1136/jramc-2017-000876>
 17. Vella SL, Pai NB. A theoretical review of psychological resilience: Defining resilience and resilience research over the decades. *Archives of Medicine and Health Sciences*. 2019; 7(2):233-9. DOI: 10.4103/amhs.amhs_119_19
 18. Thakur H, Cohen JR. Short-term and long-term resilience among at-risk adolescents: The role of family and community settings. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*. 2022; 51(5):637-50. <https://doi.org/10.1080/15374416.2020.1756296>
 19. Pięta M, Rzeszutek M. The role of resilience in daily experiences of posttraumatic growth, affect, and HIV/AIDS stigma among people living with HIV. *Scientific reports*. 2023; 13(1):796. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-28187-x>
 20. Eyni S, Hashemi Z, Mousavi SE, Taghavi R. Spirituality, Trait Gratitude, and Post-Traumatic Growth in Iranian Veterans with PTSD: The Mediating Role of Ego Resilience. *Journal of Religion and Health*. 2023; 20:1-6. <https://doi.org/10.1007/s10943-023-01741-7>
 21. Carrington AM. A spiritual approach to social work practice. In *The Routledge handbook of religion, spirituality and social work 2017*, (pp. 291-299). Routledge.
 22. Gardner F. Critical spirituality and social work practice. In *The Routledge handbook of religion, spirituality and social work 2017*, (pp. 300-308). Routledge.
 23. Zohar D, Marshall I, Marshall IN. SQ: Connecting with our spiritual intelligence. Bloomsbury Publishing USA; 2000, 15.
 24. Javaheri A, Esmaily A, Vakili M. The relationship between post traumatic growth and the meaning of life in COVID-19 survivors: The mediating role of spiritual wellbeing. *Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal (RRJ)*. 2022; 10(11):87-98. [Persian]. <http://frooyesh.ir/article-1-3065-en.html>
 25. Eames C, O'Connor D. The role of repetitive thinking and spirituality in the development of posttraumatic growth and symptoms of posttraumatic stress disorder. *PloS one*. 2022; 17(8):e0272036. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0272036>
 26. Manning L, Ferris M, Narvaez Rosario C, Prues M, Bouchard L. Spiritual resilience: Understanding the protection and promotion of well-being in the later life. *Journal of religion, spirituality & aging*. 2019; 31(2):168-86. <https://doi.org/10.1080/15528030.2018.1532859>
 27. Davis EB, Van Tongeren DR, McElroy-Heltzel SE, Davis DE, Rice KG, Hook JN, Aten JD, Park CL, Shannonhouse L, Lemke AW. Perceived and actual posttraumatic growth in religiousness and spirituality following disasters. *Journal of personality*. 2021; 89(1):68-83. <https://doi.org/10.1111/jopy.12537>
 28. Molkari B, Karmian N, Farahbakhsh K, Esmaili M. Qualitative Analysis of Emotional and Familial Situations of Injured Victims of Sardasht Chemical Air Attack. *Clinical Psychology Studies*. 2013; 4(13):107-20. [Persian]. https://jcps.atu.ac.ir/article_607_en.html
 29. Tedeschi RG, Calhoun LG. The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of traumatic stress*. 1996; 9:455-71.
 30. Seyed Mahmoudi S, Rahimi K, Mohammadi JN. Psychometric properties of Post-Traumatic Growth Questionnaire (PTGI). *Psychological Methods and Models*. 2012; 12(3):93-108.
 31. Khalajani SM, Farhangi A. Relationship between spiritual intelligence components and individual

- identity in students of foreign languages in Tehran. International journal of scientific study. 2017;5(4):784-92. <https://doi.org/10.17354/ijssI/2017/107>
32. Connor KM, Davidson JR. Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). Depression and anxiety. 2003;18(2):76-82. <https://doi.org/10.1002/da.10113>
33. Ahmadi Z, Mehrabi HA. Relationship between social support and resilience with posttraumatic growth: the mediating role of stress coping styles. Journal of Psychology New Ideas. 2020;5(9):1-3. [Persian]. <https://jnip.ir/article-1-301-en.html>
34. Kiani L, Rafeipour A, Mashayekh M, Tajbakhsh R, Pouyamanesh J. The Relationship between Resilience and Post Traumatic Growth in Patients on Hemodialysis. Health Psychology. 2020;8(32):93-104. [Persian]. <https://doi.org/10.30473/hpj.2020.45149.4314>
35. Aafjes-van Doorn K, Békés V, Luo X, Prout TA, Hoffman L. Therapists' resilience and posttraumatic growth during the COVID-19 pandemic. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy. 2022;14(S1): S165. <https://doi.org/10.1037/tra0001097>
36. Shi J, Sznajder KK, Liu S, Xie X, Yang X, Zheng Z. Resilience and posttraumatic growth of patients with breast cancer during the COVID-19 pandemic in China: The mediating effect of recovery. Frontiers in Psychology. 2022; 12:811078. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.811078>
37. Levine SZ, Laufer A, Hamama-Raz Y, Stein E, Solomon Z. Posttraumatic growth in adolescence: Examining its components and relationship with PTSD. Journal of traumatic stress. 2008;21(5):492-6. <https://doi.org/10.1002/jts.20361>
38. Davis EB, Kimball CN, Aten JD, Andrews B, Van Tongeren DR, Hook JN, Davis DE, Granqvist P, Park CL. Religious meaning making and attachment in a disaster context: A longitudinal qualitative study of flood survivors. The Journal of Positive Psychology. 2019;14(5):659-71. <https://doi.org/10.1080/17439760.2018.1519592>
39. Ebrahimi O, Mohammadi D. Effectiveness of Positive Spiritual Therapy on Job Satisfaction and Burnout of Exceptional School Teachers. Applied Psychology. 2024;18(1):207-29. [Persian]. https://apsy.sbu.ac.ir/article_104133.html
40. Lee JE, Sudom KA, Zamorski MA. Longitudinal analysis of psychological resilience and mental health in Canadian military personnel returning from overseas deployment. Journal of occupational health psychology. 2013; 18(3):327. <https://psycnet.apa.org/buy/2013-24013-005>
41. Adjorlolo S, Adjorlolo P, Andoh-Arthur J, Ahiabile EK, Kretchy IA, Osafo J. Post-traumatic growth and resilience among hospitalized COVID-19 survivors: A gendered analysis. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2022;19(16):10014. <https://doi.org/10.3390/ijerph191610014>
42. Ogińska-Bulik N, Kobylarczyk M. Association between resiliency and posttraumatic growth in firefighters: the role of stress appraisal. International journal of occupational safety and ergonomics. 2016; 22(1):40-8. <https://doi.org/10.1080/10803548.2015.1109372>